

CEBRÂİL İLE RASÛLULLAH'IN İLK KARŞILAŞMASINA DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Ahmet AKMAZ*

ÖZET

Rivayete göre Cebrail ile Hz. Muhammed, ilk defa Hira mağarasında karşılaştılar. Bu karşılaşmada Cebrail, “Oku” hitabıyla Alak suresinin ilk beş ayetinden müteşekkil ilk vahyi getirdi. İslam dünyası, bu olayı ve vahyin ilk kelimesi olan ve “oku” diye anlam verilen “ıKRa” kelimesine çok büyük bir önem atfetti. Bu yazıda bu olay ve “ıKRa” kelimesi ele alınıp işlenerek ortaya çıkan sonuçlara işaret edilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cebrail, Muhammed, Hira Mağarası, Alak suresi, Oku.

ABSTRACT

AN EVALUATIVE OF COME TOGETHER OF GABRIEL AND THE PROPHET MUHAMMAD FIRST TIME

According to tradition Gabriel and the Prophet Muhammad met in the cave of Hira for the first time. In this encounter Gabriel said “read” and brought first revelation, the five verses of Surah el-Alak. İslamic World have attached importance to great worth that event and the word of the ikra, read. In this article we processed both of them and their consequence.

Key Words: Gabriel, Muhammad, The Cave of Hira, Surah el-Alak, 'Ikra'-Read.

GİRİŞ

Kur'an'ın bir ayetindeki beyana göre kitap, “teslim olanlara her konuyu açıklamak, yol göstermek, bir rahmet ve bir müjde olarak” indirilmiştir.¹ Konu açık olsa da anlaşılması, gösterilen yoldan gidilmesi,

* Yrd. Doç. Dr. Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi.
aakmaz@bartin.edu.tr

¹ Nahl, 16/89. Orijinal metin şöyledir: **وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّقُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَىٰ لِّلْمُسْلِمِينَ**

rahmet ve müjdenin kıymetinin takdir edilebilmesi bu kavramlara muttali olmakla mümkündür. Bunun neticesinde de kitap, tabiatı ile de Kur'an anlaşılır olur. Ancak her ne zaman Kur'an'ın bütünü ya da bir bölümünü hatta içinde geçen herhangi bir kavramı anlamaya yönelik herhangi bir gayret içine girip "tamam oldu" dediğimiz an bütün ulaştığımız sonucun yetersiz kaldığı fikrinden kendimizi alamayabiliriz. Bunun birden fazla sebebi olabilir. Ancak biz, "acaba bu sebepler arasında geçmişten bize miras kalan algılar da olabilir mi?" sorusunun cevabını bulmaya çalışacağız. Hareket noktamız da Cebrail ile Hz. Muhammed'in ilk karşılaşması ile ilgili bize anlatılanlar olacaktır.

أَقْرَأَ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (1) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (2) أَقْرَأَ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (3) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (4) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (5)

"1- İkra' Rabbinin adı ki o, yaratandır 2- O, insanı alaktan yarattı. 3- İkra' ekrem olan Rabbinin. 4- İkrâm olarak kalemi öğretti. 5- İnsana bilmediğini öğretti." (Alak, 1-5)

Genel kabule göre İslam dininin temelini oluşturan vahiylerin ilki, yukarıda 1. ve 3. ayetlerini alıştırdığımız dışında olsa da mealiyle birlikte vermiş olduğumuz Alak suresinin ilk beş ayetidir. İlk olması hasebiyle İslam dünyası tarafından bu ayetlere ayrı bir önem atfedilir. Ancak bu ayetlerin önemi sadece ilk olmaları ile sınırlı değildir. Bilhassa onları meydana getiren kelimelerin ilki olan "اقرأ-KaRa'e" kökünden müştak "اكرأ-İKRâ" kelimesine de ayrı bir değer verilir. Onun anlamlarından biri olan "OKU" anlamından dolayı "Allah'ın ilk emri oku" denilerek neredeyse bütün zihni yapı, bütün bir medeniyet bunun üzerine bina edilir. Harfleri birbirlerine tutturmak ameliyesi olan alfabe öğreniminin temeli bile "Allah'ın ilk emri oku! Haydi, kızlar okula!" türünden sloganlarla bu kelimededen hareketle inşa edilir. Anlam ve önemini vurgulamak için de Cebrail ile Rasûlullah'ın ilk karşılaşması coşkulu, duygulu bir tarzda nesilden nesile nakledilir. Biz de bu mantık çerçevesinde yukarıdaki soruya cevap ararken her ne kadar hareket noktamız Cebrail ile Rasûlullah'ın ilk karşılaşması olsa da "İKRâ" kelimesi üzerinden daha doğrusu "KaRa'e" ve müştakları üzerinden Cebrail ile Rasûlullah'ın ilk karşılaşması ile ilgili anlatılanları, buna bağlı olarak Kur'an açısından "KaRa'e"yi nasıl anlamamız gerektiğini ve bunların bizim üzerimizde zihni ve itikadî olarak nasıl bir etki doğurduğunu ve hayatımız üzerindeki muhtemel etkilerini anlamaya çalıştık.

A. Cebrail İle Rasûlullah'ın İlk Karşılılaşması ve Kara'e Fiilinin Anlamı

Bize gelen rivayetlere göre Cebrail ile Rasûlullah ilk defa Hira mağarasında karşılaştılar. Bu karşılaşmada kilit rolü yukarıda işaret ettiğimiz

“اقرأ-İKRa” kelimesi oynadı. Olayın detayları bazı farklılıklarla birlikte birçok kaynaktan geçmektedir ancak biz, meseleyi ele almaya İbn Hişam ve Buhârî'nin nakillerini esas alarak başlamak istiyoruz.

İbn Hişam, Rasûlullah'ın kırk yaşına ulaştığı zaman Allah tarafından “âlemlere rahmet ve bütün insanlara müjdecisi” olarak gönderildiğinden ve Ramazan ayında Hira mağarasında iken risaletle şereflendirildiğinden bahisle² bu mevzuyla Rasûlullah'ın dilinden şöyle anlatır:

“Uyuyordum. Elinde tuttuğu atlas bir kap içinde bir kitapla Cebrail bana geldi ve ‘Oku.’ dedi. Ben, ‘Ne okuyayım?’ dedim. O zaman Cebrail, elindeki kitapla göğsüme bastırdı. Öyleki ben, ölüyorum sandım. Sonra bıraktı ve tekrar ‘Oku.’ dedi. Ben, yine ‘Ne okuyayım?’ dedim. Yine elindeki kitapla göğsüme bastırdı. Ben, yine ölüyorum sandım ve ‘Ne okuyayım?’ dedim. Sonra beni bıraktı. Tekrar ‘Oku.’ dedi. Ben, yine ‘Ne okuyayım?’ dedim. Elindeki kitapla göğsüme yine bastırdı. Ben, yine ölüyorum sandım. Sonra beni bırakıp tekrar ‘Oku.’ dedi. Ben ona ‘Ne okuyayım?’ diye tekrar ettim. Cebrail göğsüme bastırıp durmasın diye her defasında ‘Ne okuyayım’ diye soruyordum. Nihayet, ‘*İkra*’ Rabbinin adı ki O, yaratandır. O, insanı alaktan yarattı. *İkra*’ ekrem olan Rabbini. *İkram* olarak kalemi öğretti. İnsana bilmediğini öğretti.’ dedi. Ben, bunları okudum. Sonra Cebrail beni bırakıp gitti.”³

İbn Hişam'ın ilk vahiy ile ilgili nakli devam etmektedir. Ancak biz, anlatmak istediğimiz hususlarla ilgili olan bu kısmı alarak anlatılanların mahiyetini daha iyi kavramak maksadı ile aşağıdaki soruları sormak istiyoruz.

1-Rasûlullah, bir yandan Cebrail'in elinde kitap olduğunu söylerken diğer yandan da “ne okuyayım” diye sormaktadır. Cebrail'in elinde bir kitap varsa ve de “oku” diye bir hitapta bulunuyorsa okuması gereken o kitap olmaz mı? Bu cümleden olarak Rasûlullah'ın “ne okuyayım?” diye bir soru sormasının mantığı ne olabilir? Hal böyle iken onu “mecnun, aklını yitirmiş, ne dediğini bilmez” olarak suçlayan muhatapları⁴, haklı sayılmazlar mı?

2-Burada anlatıldığı gibi Rasûlullah'ın “ne okuyayım” diye müteaddit defalar sorduğunu farzedelim. Acaba Cebrail, Rasûlullah'ın “ne okuyayım?” diye ısrarla sormasına rağmen elindeki kitabı ona vererek “bunu oku” türünden bir kelimeden niçin ısrarla okumasını istemiştir?

² İbn Hişam, *es-Siretu'n-Nebeviyyeti*, Tah: el-Seka Mustafa-Komisyon, I, s. 233.

³ İbn Hişam, I, s. 236-237.

⁴ Rasûlullah'ın, “mecnun, aklını yitirmiş” olarak suçlanması ve Rasûlullah'ın “mecnun, aklını yitirmiş” olmadığına dair Allah'ın şahadetini ile ilgili bkz. Araf, 184; Hicr, 6; Saffat, 36; Duhan, 14; Zariyat, 52; Kalem, 51; Tekvir, 22; Tur, 29; Kalem, 2.

3-Cebrail, okuma fiilini bizatihi kendisi gerçekleştirecekti de“oku” diye onca ısrarı niçin yapmıştır? Dahası Rasûlullah’a onca sıkıntıyı niçin çektiirmiştir?

4-Cebrail elinde bir kitapla gelmiş ise; vahyin yazılmasına ve vahiy kâtiplerine gerek kalır mıydı?⁵

Bu türden soruları daha da çoğaltmak mümkün ancak bu kadarını yeterli gördüğümüz için İbn Hişam’dan gelen nakille ilgili yapmış olduğumuz bu değerlendirmenin ardından hemen herkes tarafından bilinen ve her vesile ile dillendirilen Sahih-i Buhârî’de geçen rivayeti ele almak istiyoruz.

Sahih-i Buhârî’de anlatılanları İbn Hişam naklinde olduğu gibi tamamen vermeyip aradaki farklara işaret etmekle yetineceğiz. İbn Hişam’da geçen Cebrail’in “atlas bir kap içinde bir kitapla” geldiği kısım Buhârî’de olmadığı gibi⁶ “İKRa” hitabına verilen karşılık da farklıdır. İbn Hişam’da “ماذا أقرأ-Ne okuyayım?” diye sorulduğu söylenirken Sahih-i Buhârî’de verilen cevabın “ما أنا بقارئ-Ben okuyan değilim/Ben okuma bilmem” olduğu nakledilmektedir.⁷ Bu nakle göre ortada okunacak bir materyal olmadığı halde Cebrail “oku” demektedir. Bundan başka Rasûlullah okuma da bilmemektedir. Hatta konu ile ilgili eserlerin birçoğunda Araf suresi, 157. ayetindeki “رَسُولِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ-er-rasûle’n-nebiyye’l-ümmiyye” ifadesi ile yine Araf suresi, 158. ayetindeki “رَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ-ve rasûlihi’n-nebiyyi’l-ümmiyyi” ifadesinde geçen “الْأُمِّيِّ-el-ümmiyy” kelimesine dayanılarak Rasûlullah’ın okuma-yazma bilmediği Kur’an’dan delil getirilerek ortaya konmak istenmiştir.⁸

⁵ Vahiylerin yazılması ile ilgili bkz. Keskinoglu, Osman, *Nüzulünden Gıttıttıttı Kur’an-ı Kerim Bilgileri*, TDV Yayınları, Ankara-1987, s.74, 76-77; Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 4. Baskı, Ankara-1983, s. 53-54.

⁶ Bu kısmı başka kaynaklarda da bulabilmiş değiliz.

⁷ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahihu’l-Buhârî*, Panuk Yayınları, İstanbul-Trz. I, 3; VI, s. 88. İlk vahiy ile ilgili Sahihu Müslim’de verilen rivayet neredeyse Sahihu’l-Buhârî’nin tıpkısının aynısıdır. Karşılaştırma için bkz. Müslim b. el-Haccac, *Sahihu Müslim*, Tah: Muhammed Fuad Abdalbaki, Çağrı Yayınları, İstanbul-1992. I, s. 140.

⁸ Türkçe tefsir ve meallerde “أمي-ümmi” tabiri için ya Rasûlullah’ın okuma-yazma bilmediği söylenmiş ya da doğrudan “أمي-ümmi” ifadesi kullanılarak muhtemelen bununla genel algıya uyarak Rasûlullah’ın okuma-yazma bilmediği kastedilmiştir. Mesela Elmalılı, bu ayetlerin tercümesinde “ümmi” deyip geçmiştir ancak o, kelime anlamlarını ilk geçtiği yerde verdiği için bu kelimenin anlamını da Bakara, 78. ayetinde vermiştir. Binaen aleyh ayette geçen “وَمِنْهُمْ أُمِّيُونَ لَا يَتْلُونَ الْكِتَابَ-ve minhum ümmiyyüne lâ ya’lemüne’l-kitâbe” ifadelerini “Bunların bir de ümmî kısmı vardır ki okumak yazmak bilmez, kitabı anlamazlar” şeklinde değerlendirmiştir. Bkz. Yazır Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini*

İddia edildiği gibi Rasûlullah, okuma-yazma bilmiyorsa bu durumda problem daha da derinleşmektedir. Zira bu anlatılanları doğru kabul ettiğimiz halde Cebraîl, hem ortada okunacak bir materyal yokken hem de okuma-yazma bilmeyen bir kişiye “OKU” demiş oluyor ki buna göre de ister istemez. “Acaba Cebraîl, ortada okunacak bir materyal yokken okuma-yazma bilmeyen birine gidip de ‘OKU’ der mi?” diye sormamız elzem bir hale gelmektedir. Dahası; kendi kendine gidip Rasûlullah’la muhatap olmadığı, Allah’ın emri ile Rasûlullah’a gittiği düşünülecek olursa işin nereye varacağını kavramak hiç de zor olmasa gerek. Bu halde Allah, olmayan bir metin için okuma-yazma bilmeyen birine elçi göndererek “OKU” dedirtmiş olmaktadır ki böyle bir şeyin olması herhalde düşünülemez. “Okuma sadece yazılı materyalden olmaz; zihinden de okunabilir.” diye düşünebiliriz. Bu halde de Rasûlullah’ın bir takım bilgileri önceden öğrenmiş olması gerekir ki Cebraîl ile ilk karşılaşmaları olduğu için bunu söyleyemiyoruz ve tabiatı ile “zihinden okuduğunu kabul etmek”, meseleyi çözmek için yeterli olmamaktadır.

Söylediklerimizi toparlayacak olursak; bir insana “oku” hitabının yapılabilmesi için İbn Hişam’da olduğu gibi “elde bir kitap” en azından yazılı bir materyalin olması gerekir. Ancak orada bir yandan Cebraîl’in elinde kitap olduğu söylenirken diğer yandan Rasûlullah’a “ne okuyayım” dedirtilerek çelişkili bir durum ortaya çıkmıştır. Buhârî’nin rivayetini doğru kabul etsek bu defa da “ıKRa” kelimesine “oku” anlamı vermek mantıkla çelişmektedir. Ortada okunacak bir nesne yokken üstelik muhatap da okuma bilmezken “oku” denmektedir ki bu da ayrı bir meseledir.

Dile getirdiğimiz bu meselelerden başka iki mesele ile daha karşı karşıya bulunmaktayız. Bunlardan biri ilk gelen vahyin Alak suresinin söz konusu ayetlerinin olup olmadığı meselesidir. Diğeri de rivayetlerle ve rivayet zincirleri ile ilgilidir. “Konunun akışı bozular” düşüncesiyle ilk vahyin hangisi olduğu meselesine fazla girmeden bununla ilgili bilgilerin çeşitli eserlerde mevcut olduğunu ifade edip sadece ilk vahiy ile ilgili Alak suresi olduğu iddiasının yanında Müddessir suresi, Fatıha suresi ve Besmele olduğu görüşlerinin de bulunduğunu söylemekle yetineceğiz⁹.

Kur’an Dili, Eser Neşriyatı ve Dağıtım, İstanbul, 1979, I, s. 393. Ancak Mustafa İslamoğlu gibi “ümme” kelimesinin Rasûlullah’ın okuma-yazma bilmediğine işaret edip etmediğinden emin olmayanlar da bulunmaktadır. İslamoğlu’nun bu hususla ilgili söyledikleri için bkz. İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur’an Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul-2008, s. 295.

⁹ Ayrıntılar için bkz. Suyuti, *el-İtkan fi Ulumi’l-Kur’an*, Kahraman Yayınları, İstanbul-1978, I, s. 31-35.

Bizim tespitlerimize göre Buhârî ile kıyaslarcken ifade ettiğimiz İbn Hişam'da geçen Cebrail'in "atlas bir kap içinde bir kitapla" geldiği kısım, başka hiçbir eserde bulunmamaktadır. Cebrail'e "ne okuyayım" diye verdiği cevap kısmını da Siret-i İbn İshak¹⁰, Taberî Tefsiri¹¹ ve Taberî Tarihi¹² olmak üzere sadece üç eserde bulabildik. slında buna iki eser demek daha doğru olur. Ne de olsa son ikisinin yazarı aynı kişi, Muhammed b. Cerir et-Taberî'dir ve verilen bilgiler, birbirini tutmaktadır. Buradan hareketle bu konuda nakledilenlerin iki eserde İbn Hişam'dakine benzer olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu defa da her üç eserde (İbn İshak, İbn Hişam ve Taberî'nin eserleri) ravilerin birbirini tutmadığını görüyoruz. Dahası İbn Hişam, verdiği bilgileri İbn İshak'a dayandırarak nakletmektedir. Birbirinden farklı rivayete sahip olan Taberî ve Buhârî'nin rivayet zinciri ise Hz. Aişe'de kesişirken daha sonraki halkada ayrılmaktadır. Tam da bu noktada İbn Kesir Tefsiri'ni de işin içine dâhil etmek durumundayız. İbn Kesir'de rivayet zinciri Taberî'nin eserlerindekiyle aynı iken rivayetler Buhârî ile aynıdır¹³. Hâsılı; sözünü ettiğimiz eserler arasında böyle karmaşık bir ilişki ağı söz konusudur. Hal böyle olunca "Acaba bütün bunların anlamı ne?" diye sormaktan kendimizi alamıyoruz. Bu soru da "Acaba bütün bunlar, Kur'an'ın anahtar kelimelerinden biri olan "KaRa'e" kelimesinin anlamını bulandırmak için hazırlanmış bir 'kurgu', Kur'an diliyle 'mekr' olabilir mi?" sorusunu gündeme getirmektedir. Bu soruya net bir cevap verip veremeyeceğimizi henüz bilmiyoruz. Ancak sorunun cevabını aramak için Alak suresinin ilk beş ayetinin ilk vahiy olduğu prensibinden hareket ederek Sahih-i Buhârî nakli üzerinden "ıKRa"nın "oku" anlamı dışında başka ne anlamlara gelebileceği ya da gelemeyeceği meselesine cevap aramak istiyoruz. Buna göre;

a) Rasûlullah'a elçilik görevinin tebliğ edildiğini kabul edecek olursak; "ıKRa" kelimesinin muhtemelen akla ilk gelebilecek anlamı, "DAVET ET, ÇAĞIR" olacaktır. Buna göre de Alak suresinin ilk ayetinin anlamı, "Çağır Rabbinin adına ki o, yaratandır" olacaktır.

b) Henüz Rasûlullah'a elçilik görevinin tebliğ edilmediğini varsayacak olursak o zaman anlam, "ÖĞREN, BELLE" olacaktır.

¹⁰ Bkz. Muhammed b. İshak b. Yesar, *Siretu İbn İshak*, Tah. ve Talik: Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları-1981, s. 101.

¹¹ Bkz. et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l-Rusul ve'l-Muluk* Tah: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Daru'l-Maarif, Mekke, 2. Baskı, s. 309.

¹² Bkz. et-Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiu'l-Beyan fi Te'vili'l-Kur'an*, Daru'l-Maarif, Tah: Ahmed Muhammed Şakir, Mısır-2000, s. 519.

¹³ Bkz. İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Çağrı Yayınları, İstanbul-1986, c. IV, s. 527.

Rasûlullah, bizatihi kendisi bellemeli ki insanlara da belletebilsin, başka bir ifade ile tebliğ edebilsin. Bu durumda da ilk ayetin anlamı, “Belle *Rabbinin adını ki o, yaratandır*” olacaktır.

c) Rasûlullah'ın psikolojik olarak tebliğ görevine (risalet, elçilik) hazırlandığını varsayarsak o zaman da anlam, “KENDİNİ VER, ODAKLAN, YOĞUNLAŞ” olacaktır. Rasûlullah, tebliğ edeceği vahye yoğunlaşmalı ve iyice sindirmeli ki insanlara iletme görevini layıkıyla yapabilsin. Buna göre de ilk ayetin anlamı, “Odaklan *Rabbinin adına ki o, yaratandır*” olacaktır.

“İKRA” ile ilgili hiçbir bilgimizin olmadığı varsayımından hareket ettiğimiz zaman yukarıdaki muhtemel sonuçlar elde edilecektir.

Türkçe açısından meseleye baktığımız zaman “okumak” denince argo anlamını hesaba katmazsak yazılı bir metnin-bu ister herhangi bir materyalde isterse zihinde olsun-okunması anlaşılacaktır. Aslında “okumak” fiili yukarıdaki anlamının dışında “davet et, çağır” anlamında da kullanılmaktadır¹⁴. Hatta buradan hareketle “davetiyeye” de “okuntu” denmektedir¹⁵. Bu anlamda “oku” diye bir tercüme düşünülebilir. Ne var ki ilk ayet için “Yaratan Rabbinin adıyla oku” ya da “Yaratan Rabbinin adına oku” veya “Yaradan Rabbinin adını oku” diye mümkün olabilecek her türden tercüme için hiç kimse “davet et, çağır” diye anlamayacaktır.

Meseleye Arapça açısından baktığımız zaman Arapça sözlüklerde “İKRA” kelimesine “okumak” anlamı dışında “toplamak ve yığmak”, “ulaştırmak, iletmek” ve “incelemek, araştırmak” şeklinde anlamlandırıldığını görmekteyiz¹⁶. Bu anlamları esas alarak şu değerlendirmeleri yapmak mümkündür.

“Toplamak ve yığmak” anlamını esas alacak olursak o zaman ilk vahyin birinci ayeti için “Topla Rabbinin adına” türünden bir mânâ ortaya çıkardı. Ancak burada “kim” ya da “neyin” toplanacağı belirtilmemiştir. Gerçi “mef’ûl hazfedilmiştir” diye bir görüş ileri sürmek mümkündür. Ancak bir haziften bahsedebilmek için hazfedilen nesnenin daha önceden bahsedilmiş olması gerekir ki hazfedilenin ne olduğu bilinebilsin. Bu da yukarıdaki ayetlerin ilk vahiy olduğu varsayımına uygun bir husus değildir. Benzer şekilde “ulaştırmak, iletmek” anlamını verecek olursak burada da

¹⁴Eren, Hasan-Komisyon (Hazırlayanlar), “Okumak”, Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, Yeni Baskı, Ankara-1988.

¹⁵Eren, Hasan, “Okuntu”, age.

¹⁶Mustafa, İbrahim-Komisyon, “قرأ”, Mu’cemu’l-Vasit, Çağrı Yayınları, 1980; Sarı, Mevlüt, “قرأ”, Kamusu Arabiyyi Türkiyyi el-Mevarid Arapça-Türkçe Lûgat, İpek Yayınları, İstanbul-1982; Lane, Edward Wiliam, “قرأ”, Lexicon, Part 7 مق, Beirut-1968.

aynı şekilde “kime” ya da “neye” ulaştırılacağı hususu belirtilmediği için bu anlamın da verilemeyeceğini söylemek mümkündür.

Bu iki anlamı veremeyeceğimize göre geriye “incelemek, araştırmak” anlamı kalıyor. Yukarıda yaptığımız değerlendirmede de sözlük anlamını hiç dikkate almadan “kendini ver” diyerek benzer bir netice elde etmiştik. Sözlüklerdeki “incelemek, araştırmak” anlamı, “kendini ver” anlamıyla örtüşür niteliktedir. Bu bakımdan bize göre bu anlam burada en uygun olanıdır. Bunun gerekçesini, bir kere daha Alak suresinin ilk beş ayetini ilk inen ayetler olarak kabul edip izah etmeye gayret edeceğiz.

Şöyle ki henüz ilahî mesajı insanlara sunmakla vazifelenirileceğine dair Rasûlullah’a bilgi verilmemiş ise öncelikle bu sunu için hazırlanması ve de neyi sunacaksa onun öğretilmesi gerekmektedir. Bu husus dikkate alınacak olursa ilk inen ayetlerdeki “İKRA” fiili, “incele, araştı, yoğunlaş, kendini ver, odaklan” türünde bir anlam kazanacaktır. Zira vahyin ilk kelimesi olan “İKRA”dan sonra gelen kelime ve cümlelerde neyin incelenip araştırılması ya da neye yoğunlaşılması gerektiği verilmektedir ki bu Allah’tır. Her ne kadar işin içine insan dâhil edilmiş olsa da meselenin özü itibarıyla hep Allah’tan bahsedilir. Allah’ın nasıl bir varlık olduğu anlatılır. Allah, Rasûlullah’tan Allah’ın zatı ile ilgili bilgileri bilmesini, öğrenmesini, dikkatlerini bu yönde yoğunlaştırmasını istemektedir. Bu sebeple “İKRA” fiiline “odaklan” anlamının uygun düşeceğini düşünmekteyiz. Bilhassa “adına” diye tercüme ettiğimiz “بِسْمِ -bi’smi” ifadesindeki “اسم-isim” kelimesinin tıpkı Türkçede “onun âlemde adı var” sözünde olduğu gibi yaptıkları ile “öne çıkma, temayüz etme, nam kazanma” gibi anlamlarının olduğu hesaba katılınca mesele daha iyi anlaşılacaktır. Buna göre Allah, yukarıdaki ayetlerde dile getirilen, şöhret bulduğu kendi özelliklerine yoğunlaşılmasını istemektedir. Burada bahsi geçen özelliklerin ilki “yaratıcı olması”dır. Bu, “Allah, yaratmada öylesine temayüz etti ki hiçbir varlık O’nunla yarışamaz”, anlamını mutazammındır. Bunun peşi sıra diğer şöhretleri, insanı alaktan yaratması, kerem sahibi olması, kalemi öğretmesi ve insana bilmediğini öğretmesi gelmektedir. Buna göre ilk inen ayetleri şöyle anlamlandırmak gerekecektir. “1-Rabbinin adına odaklan ki O, yaratıcıdır. 2-O, insanı alaktan yarattı. 3-Rabbinin tek büyük kerem sahibi olduğuna da odaklan 4-Ki kalemi¹⁷ öğretti. 5-İnsana bilmediğini öğretti.”

¹⁷ “Kalem” kelimesi, burada “eşyaya şekil verme, alet yapabilme, yeni bir varlık meydana getirebilmek için varlığı işleyebilme” anlamlarında olmalıdır. Ayetleri, anlam ilişkileri açısından tetkik ettiğimiz zaman başka bir sonucun çıkma ihtimali aklımıza gelmiyor. Şöyle ki Allah, ilk ayette zatı ile ilgili olarak “yaratıcı, var olan bir varlıktan yeni bir varlık ortaya çıkarma” özelliğinden bahsetmektedir. (Alak, 1). Bunu “alak’ı insan haline

Cumhur tarafından ilk inen ayetler olarak kabul edilen vahiyle ilgili yaptığımız bu değerlendirmeden sonra sözü yine cumhurun ikinci inen ayetler olarak kabul ettiği Müddessir suresinin ilk beş ayetine getirmek istiyoruz.

1-Ey *يا أَيُّهَا الْمُتَدَنَّسُ (1) فَمَ فَاذْنُرِ (2) وَرَبِّكَ فَكْبِّرِ (3) وَتَبَايَكَ فَطَهِّرِ (4) وَالرُّجْزَ فَاهْجُرِ (5)* kabuğuna çekilmiş kişi!¹⁸ 2-Silk'in de uyar! 3-Rabbini yücelt! 4-Titre de kendine dön¹⁹ 5-Yalpalamaktan vazgeç²⁰” (Müddessir, 1-5)

getirerek” ortaya koymaktadır. (Alak, 2). Bundan sonra “Rabb oluşu” ile birlikte “insana yaptığı ikram” gelmektedir. (Alak, 3). Bu ikram, yukarıda işaret ettiğimiz ayetlerin insicamına dayalı olarak ele alındığı zaman ancak “eşyaya şekil verme, alet yapabilme, var olan bir varlıktan yeni bir varlık ortaya çıkarabilme kabiliyeti” olur. Bu “kalem” kelimesi ile ifade edilmektedir (Alak, 4). “Kalem” kelimesinin “budama, yontma” anlamlarında olduğu düşünülünce bu anlamı vermek hiç de yanlış olmaz. Sonuncu ayette de “insanların bunları bilmediği, Rabb tarafından öğretildiği” anlatılır (Alak, 5). Bu ayetler, Mu'minûn suresi, 14 ve Saffat suresi, 125. ayetlerinde Allah için kullanılan “أحسن الخالقين-ahsenu'l-hâlikîn (yaratıcıların en üstünü)” ifadeleri ile Âdem'e “esmanın (varlıkların özelliklerinin, yapılarının)” öğretildiği Bakara suresi, 31. ayeti ile birlikte ele alınınca mesele daha vazih hale gelecektir. Bundan dolayı melekler, Âdem'i kıskanmış; İblis, Âdem'e secde etmeyi reddetmiştir (Bakara, 30-34). Bu yüzden ki günümüzde insanlar, Allah'ın kendilerine bahsettiği “kalem” sayesinde teknolojiye son sîrat ilerleme kaydedebilmektedirler.

¹⁸ “مُتَدَنَّسٌ-müddessir” kelimesinin köktü olan حذر-DeSeRa, diğer anlamlarının yanında “Bir şeyin izi kalmamak, silinip harap olmak” anlamına da gelmektedir (Bkz. Sarı, “حذر”). “Müddessir” kelimesine “kabuğuna çekilmiş kişi” anlamını vermemiz hem bu yüzden hem de 2. ayetteki “silk'in” anlamı verdiğimiz “كُم-kum (ayağa kalk)” kelimesini dikkate almamız sebebiyledir.

¹⁹ Bu ayet grubuna (Müddessir, 1-5) görme imkân bulduğumuz tefsir ve meallerden oldukça farklı bir anlam vermiş bulunuyoruz. Ayetleri bir bütün olarak değerlendirirken bilhassa 4. ayette geçen “طَهِّر-TaHhiR” kelimesi, böyle anlam vermeyi tercih etmemizde önemli rol oynamıştır. Her ne kadar “temizlik” anlamında olsa da “TaHaRa” köktünden müştak Kur'an'da kullanılan kelimelerin hepsini incelediğimiz zaman bunun “olması gerektiği gibi, ne eksik ne fazla, tam kıvamında” gibi bir anlamda kullanıldığına şahit oluruz. Esasen temizliğin kendisinde de fazlalığın atılması vardır. Bu dediklerimize kanaatimizce en iyi örnek, İnsan suresi, 21. ayetinde geçen “طَهِّرُوا شِرَابَهُ-şerâben TaHûRan (tahûr içecek)” ifadesi olacaktır. Burada bahsedilen “şerâben TaHûRan” ifadesi ancak “içecek gibi içecek, katıksız, hormonsuz, genetiği ile oynanmamış, tadı ve kıvamı yerinde vs.” olarak tercüme edilebilir. Ayette: “bu içeceği Allah'ın sunduğu” ifadesi var ki Allah'ın başka türden bir içecek sunması herhalde beklenemez. 4. ayette “Tahhir” ile birlikte geçen “تَبَايَكَ-siyâb” kelimesinin köktü olan “تَوَب-sevâb” kelimesini Rağıb el-İsfehani, “Sevâb'ın aslı, bir şeyin önceden bulunduğu ilk haline dönmesi” olarak tanımlar {Bkz. Rağıb el-İsfehani, el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an, “تَوَب”, Tah: Muhammed Seyyid Keylani, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 502 (h.)}. Hâl böyle olunca 1. ayette bahsedilen “kabuğuna çekilmiş kişi”, olması gereken hâle dönmelidir. Buna göre de 4. ayetin en uygun tercümesi “Titre de kendine dön” olacaktır.

²⁰ Tercüme etmede en fazla zorlandığımız ayetin bu olduğunu ifade etmemiz gerekmektedir. Ashında ayetin anlamını anlamada hiç zorluk çekmememize rağmen “رَجَز-rücz” kelimesini

“Hangi surenin kaçınıcı sırada indiği” tartışmaları arasında Müddessir suresinin yukarıdaki ayetlerini cumhura uyup ikinci vahiy olarak kabul edecek olursak bu vahiyde elçilik görevinin tebliğ edildiğini söyleyebiliriz. Bilhassa 2. ve 3. ayetler bu hususa açık olarak işaret etmektedir. Ancak bir kere daha tekrar edelim ki bizim asıl meselemiz, hangi surenin ne zaman indiği değildir. Bizim asıl meselemiz, İslam medeniyeti adı altında bize nakledilenleri ve İslam medeniyeti denince akla ilk gelecek olan Kur’an’ı “doğru olarak nasıl anlarız” meselesidir. Binaen aleyh yazımızın başından itibaren söz konusu ettiğimiz Kur’an’ın anahtar kelimelerinden biri olan ve İslam medeniyetinin nüvesini teşkil eden “İKRA” kelimesini de bu niyetle ele alıyor ve hakkıyla anlamaya çalışıyoruz. Bu çerçevede Kıyamet suresi, 16-19. ayetlerini ele alarak konuya devam etmek istiyoruz.

B. Kara’eden Muştak Kur’an Kelimesinin Kur’an’daki Anlamı

Kur’an kelimesinin Kur’an’da hangi anlam ya da anlamlarda kullanıldığını mevcut meallerden örnekler sunarak anlamaya çalışacağız. Bunların başında Diyanet İşleri Başkanlığı’na ait meal²¹ gelmektedir. Bu mealde söz konusu ayetlere şu mânâların verildiğini görmekteyiz.

16. *(Ey Muhammed!) Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımıldatma.*

17. *şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir.*

18. *O hâlde, biz onu okuduğumuz zaman, onun okumasına uy.*

Türkçe’ye aktarırken uygun kelime bulmakta zorlandık. Tevbe suresi, 124-125. ayetlerinde bir sure indirildiği zaman kalbi bozuk olanlar için “ricz’lerine ricz eklendiğinden”bahsedilir. Buradan hareketle kişinin fitrata uymayan davranışlarda buluna buluna artık doğru karar verebilme, düztđn hareket edebilme yeteneneğinin gittikçe körelendiğini söyleyebiliriz. Bunun en uç noktası kalbin mühürlenmesidir(Kalbin mühürlenmesi ile ilgili bkz. Bakara, 7; En’am, 46; Casiye, 23). Neticede kelimenin esas anlamı olan “yalpalamak” anlamına uygun olarak insan düztđn karar alamayacak, düztđn hareket edemeyeceği için yalpalaması kaçınılmaz olacaktır. Ancak Türkçe’ye nasıl çevirirsek çevirelim mânânın tam olarak oturmadığının farkındayız. Tabiatı ile “Yalpalamaktan vazgeç” diye çevirmekten başka çare bulabilmiş değiliz. Bu ayetlerle ilgili bir diğer husus, daha önce bahsedilen Rasûlullah’a yönelik “mecnun, aklını yitirmiş” suçlamasını doğrulukla nitelikte, diye düşünebileceğimizdir. Ancak konuları itibariyle birbirinden ayrılırlar. Birinci gruptaki ayetler, Rasûlullah’ın tebliğ görevini yürüttüğü esnada söylediklerini reddetmek sadedinde muhatapları tarafından söylenmiş sözleri muhtevidir. İkinisi, Rasûlullah’ın yapması gerekeni şu veya bu sebeple yapmamış olması ile ilgilidir. Bilhassa ilk ayetteki:“*Ey kabuğuma çekilmiş kişi!*”hitabı, bunun göstergesidir.

²¹http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/dijital_yayin/kuran_meal/KURAN_output/web/index.html.Bu meal, bundan sonra “DİB Meali” olarak anılacaktır.

19. Sonra onu açıklamak da bize aittir²².

Bu ayet grubundan ilk ayete (16. ayet) verilen mânâya baktığımız zaman “vahyin dil ile çarçabuk alınması” ile “dilın kımlıdatılması” arasında bir bağlantı kurmakta zorlandık. Gerçi Rasûlullah, vahiy geldiği zaman unutmaktan korktuğu için vahyin tamamlanmasını beklemeden kendisine iletilen vahiyleri bir an önce bellek kaygısıyla acele ile almaya kalktığı türden açıklamalar bulunmaktadır²³. Öyle anlaşılıyor ki yukarıdaki meal de bu açıklamalara dayanılarak yapılmıştır. Ancak bu açıklama konuyu izah etmeye yetecek midir? Bir an için bunun doğru olduğu kabul edilirse hemen peşinden “acele etme, dinle, biraz sabırlı ol” türünden bir uyarı gelmesi beklenir. Müteakip ayetlerde böyle bir uyarıyı göremiyoruz.

Allah, sözün en güzelini söyler²⁴ ve Kur'an'da bir uyumsuzluk bulmak da mümkün değildir²⁵ prensibine uygun olarak 16. ayetten itibaren müteakip ayetlerin bir insicam içinde olması kaçınılmazdır. Nitekim 17. ayetin mealine baktığımız zaman “okumak bize aittir” ifadesi, dil kıpırdatmakla yakından ilgilidir. Ancak “çarçabuk almakla” ilgili olmadığı gibi aynı ilgiyi “onu toplamak” ifadesi ile kurmak da zor olsa gerektir. 18. ayetle de hem 16. hem de 17. ayetleri arasında bir ilginin olması lazımdır. Şayet bu ilgiye rastlayamazsak Kur'an'da uyum olduğundan herhalde bahsedemeyiz. Nitekim yukarıda verdiğimiz 18. ayetin mealinde “biz onu okuduğumuz zaman, onun okunuşuna uy” denilerek “okumak” ile ilgi kurulmuş; “toplamak” kısmından ise hiç bahsedilmemiştir. Hâlbuki edilen kelimada bir uyum olacaksa ayetin meali için “onu topladığımız ve okuduğumuz zaman onun toplanışına ve okunuşuna uy” denmesi gerekirdi; ancak denilmemiştir. Bizim kanaatimize göre; “kur'an” kelimesi, rivayet esas alınarak “okumak” olarak değil de metnin insicamı gözetilerek değerlendirilseydi bu hata olmazdı. Sözü uzatmadan 17. ayete tekrar bakalım. Burada “toplamak” ve “kur'an” kelimeleri bir biri ardınca kullanılmaktadır. “Toplamak” olarak ifade ettiğimiz kelime, ilgili ayette geçtiği şekliyle “جمع -CeM” kelimesine verilen anlamdır. “جمع -CeM” kelimesi, “جمع -CeMe'a” fiilinin mastarı olup “toplamak, bir araya getirmek” anlamlarındadır. İşin içinde bir toplama varsa ardı sıra dizilecek kelimeler, bununla irtibatlı olmalıdır. Buna göre bir toplama, bir araya getirme eylemini

²² Ayetlerin Arapça metinleri şöyledir: “لَا تُحْرَكُ بِهِ لِسَانُكَ لِتُجْعَلَ بِهِ [16] إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ [17] فَلِذَا [18] ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ [19]”

²³ Maturidi, Ebi Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, Tah: Mütcdi Basillum, Beyrut-2005.X, s. 344-345.

²⁴ Zümer, 39/23.

²⁵ Nisa, 4/82.

gerçekleştirmişsek akla gelebilecek ilk ihtimal “yıgmak”tır. Bu cümleden olarak da “kur’an’ın anlamı”, olsa olsa “gruplandırmak, kümelendirmek” olur²⁶. Şimdi bu dediklerimizi baz alarak ve asıl metne sadık kalarak ilgili ayetlere birebir anlam vermeye çalışalım.

16. Onunla acele ederek dilini hareket ettirme

17. Onu toplayıp gruplandırmak bize ait

18. Onu gruplandırdığımız zaman grubuna uygun davran

19. Dahası onu detaylandıracağız da

Yukarıda bahsettiğimiz “sözün uyumu”na uygun olarak niçin böyle bir meal verdiğimizizi ifade etmeye çalışalım.

16. ayette “dilini hareket ettirilmesi” söz konusudur. Dil, söz söylenecekse hareket ettirilecektir. Buna göre gelen vahiyelere istinaden söylenmiş bir söz vardır ve bu söz acele ile söylenmiştir. Acele ile söylendiği için de sözden kastedilen mânâ yerini bulmamıştır. Zira eksik parçalar vardır. Mânânın tam olması için gerekli bütün parçaların bir araya toplanması ve tam bir küme olması gerekir. Parçalar bir araya getirilip küme tamamlanınca ancak o zaman doğru sonuca ulaşmak mümkün olur. Kur’an’ı bu anlamda düşünüp değerlendirdiğimiz zaman başta “*قُرْآنًا عَرَبِيًّا*”-kur’ânen arabîyyen” ifadeleri²⁷ olmak üzere Kur’an’da 69 ayette 70 defa geçen bütün “kur’an” tabirlerinin anlamını kavrayamadığımız için ya “okumak” ya da elimizde bulunan “vahiy tamamlanmış kitap”mış gibi sunmak zorunda kalmayız.

O halde biz de bu ayetlerin dâhil olduğu kümeyle ait olan Taha suresi, 114. ayetinde yer bulan “*Gerçek hükümdar olan Allah, yüceler yücesidir. Sana vahiy tamamlanmadan vahiy kümesiyle acele etme ve ‘Rabbim! Beni ilimle donat!’ de.*”²⁸ ifadelerini de dâhil ederek söze devam edelim. “Kişinin ilimle donatılması”, meseleleri daha iyi kavramasını sağlayacaktır. Bu da Rasûlullah’ın henüz bütün parçalar yerli yerine oturmadan bir konuda hüküm verdiğinin göstergesidir. Hüküm verirken Taha suresi, 114. ayetiyle birlikte Kıyamet suresi, 16-18. ayetlerinde ifade edilen kurala uygun hareket

²⁶ İbn Fâris, “Kur’an”ı tarif ederken şunları söyler: “Kur’an’a Kur’an denmesinin sebebi, içinde bulunan ahkâmın, kıssaların ve bunlardan başka hususları bünyesinde toplamasıdır.” Bkz. Ebu’l-Hüseyin Ahmed b. Fâris b. Zekerîyya, “*قُرْآن*” maddesi, *Mu’cemu Mekâyisi’l-Luğa*, Tah: Abdusselam Muhammed Harun, yy-Tırz.

²⁷ “Kur’ânen Arabîyyen” ifadesi Kur’an’da Yusuf suresi, 2; Taha suresi, 113; Zümer suresi, 28; Fussilet suresi, 3; Şura suresi, 7; Zuhuruf suresi, 3 olmak üzere toplam 6 defa geçmektedir.

²⁸ Taha suresi, 114. ayetinin metni şöyledir: *فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَىٰ إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا*

kitaptan bahsediliyormuş gibi “Kur’an” demek zorunda kalarak ya hiç alakasız bir anlam yükleyerek ya da görmezden gelerek geçiştirmek zorunda kalırız. Örnek olarak, rivayet odaklı anlam verilen bir başka ayeti seçmek istersek kanaatimizce İsrâ suresi, 78. ayeti en uygun olanıdır. Bu ayetin ardından Yusuf suresi, 1-3. ayetlerini incelediğimiz zaman maksadın daha iyi hâsıl olacağını düşünüyoruz. Bir kıyaslama yaparak meseleyi daha iyi kavrayabilmek için önce mümkün merteye orijinaline sadık kalarak bir mânâ verelim; sonra da örnek olarak bazı meallere müracaat edelim.

أَقِمِ الصَّلَاةَ لِلذِّكْرِ الشُّعْبِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا
(İsrâ, 78)

“Namaz kıl güneşin batıya meyletmesiyle birlikte gecenin karanlığına kadar ve kur’ane’l-fecr. Kur’ane’l-fecr, meşhuddur.”

Böyle bir meallendirmenin ardından ilk olarak DİB Meali’ni vermek istiyoruz.

“Güneşin zevalinden (öğle vaktinde Batı’ya kaymasından) gecenin karanlığına kadar (belli vakitlerde) namazı kıl. Bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazı şahittir.”

Meali verilen bu ayetin dipnotunda da “Bu âyette, “güneşin zevali”, öğle ve ikindi namazlarının, “gecenin karanlığı”da akşam ve yatsı namazlarının vaktine işaret etmektedir. “Fecr kelimesi ise sabah namazının vaktini belirtmektedir. Tefsir bilginlerinin ifadesine göre sabah namazının şahitli oluşu, gece ve gündüz meleklerinin bu namazın kılınışında hazır bulunmaları demektir.”denilmektedir.

Bu mealin, ayetin tercüme edildiği bölümünde bizim “kur’ane’l-fecr” diye aslına uygun verdiğimiz kısma “Bir de sabah namazını kıl.”denilmişken dipnot düşülen yerde “fecr” kelimesi için “sabah namazının vaktini belirtmektedir”denilmiştir. Yani asıl metinde “sabah namazının kendisi” iken dipnotta “sabah namazının vakti” olarak sunulmuştur. Dipnotta bir de metnin aslında olmayan “melekler” ilavesi bulunmaktadır. Bizim anladığımız kadarıyla meal ile dipnot arasındaki tenakuzun en mühim sebebi rivayet odaklı hareket edilmesidir. DİB Meali ile İbn Kesir Tefsiri karşılaştırılınca ikisinin aynı mânâyı havi olduğu görülecektir³⁰. Buhârî’de de “kur’ane’l-fecr”, “sabah namazı” olarak görülürken derecesinin diğer namazlardan 25 derece fazla olduğu ve gece ve gündüz meleklerinin toplandığı rivayet edilmektedir³¹. Geçmişin tesiri, en az DİB Meali’ndeki

³⁰Karşılaştırmak için bkz. İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim*, Çağrı Yayınları, İstanbul-1986. III, s. 54.

³¹*Buhârî*, V, s. 227-228.

kadar diğer mealler üzerinde de etkilidir. Şimdi bu ayetin anlamını birkaç mealden aktararak mukayese yapmak istiyoruz:

“Güneşin (ufukta aşağı) kaymasından gecenin kararmasına (yatsı vaktine) kadar namaz kıl ve sabahın Kur'ân'ın(ı, uzunca Kur'ân okuman sabah namazını) da (unutma) . Çünkü sabah namazı, (melekler tarafından) görülür.³²”

“Güneşin batıya yönelmesinden gecenin kararmasına kadar belirli vakitlerde namaz kıl! Bir de sabah namazını kıl! Çünkü sabah namazında gece ve gündüz melekleri hazır bulunur.³³”

“Güneşin zirveyi aşıp (batıya) ağmasından gecenin karanlığının iyice çökmesine kadar (geçen zaman dilimlerinde) namazı hakkını vererek kıl; ve bir de sabah (namazı) okuyuşunu: unutma ki sabah okuyuşu, oldum olası (insanı her tür mânevi) algıya açık hâle getirir.³⁴”

Tefsirlerde de durum bundan farklı değildir. Mesela; Elmalılı, bu konuda şunları söyler:

“78. (أَقِمِ الصَّلَاةَ) *Namazı devam ile kıl ve kıldır.* (يَذْكُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ) *Güneşin dülûkü, yani zevali dolayısıyla gece karanlığına kadarki öğle, ikindi, akşam, yatsı vakitlerini havidir. Rivayet olunduğu üzerealeyhissalâti vesselâm buyurmuştur ki «Şemsin dülûkünde zeval bulunduğu vakit Cibril geldi, bana öğle namazını kıldırdı» (وَقُرْءَانَ الْفَجْرِ) sabah Kur'anını da ya'ni kiraeti bilhassa mühim olan sabah namazını da ikame et (إِنَّ قُرْءَانَ الْفَجْرِ كَانَ (مشهُودًا) ki sabah Kur'anı hakikaten meşhuddur. –Ona gece Melâikesi de gündüz Melâikesi de hâzır ve şahid olur ve bütün fitrat uyanır, insanın zevki şuhudu yükselir³⁵”*

Bu tercümelerde doğruya en yakın düşeni DİB Meali gözükmektedir. Kanaatimizce dipnotta verilen açıklama, işin içine melekleri katmadan meal olarak verilseydi daha isabetli olacaktı. Söz konusu ettiğimiz ayet, “namaz kıl” diye başladığına göre akabinde gelen ifadeler, tabiatı ile buna bağlı olarak gelecektir. Bu düşünceden hareketle ayetin meali şu şekilde verilebilir.

“Güneşin batıya meyli ile beraber gece karanlığına kadar ve sabah kızılığının yoğun olduğu vakitte namaz kıl. Sabah kızılığı gözle görülür.”³⁶

³² İsra, 17/78. Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Kılıç Kitabevi, Ankara-Trz.

³³ Ayan, Abdullah Komisyon,

http://ibrahimpacaci.com/index.php?option=com_content&view=article&id=78:meal&Itemid=19.

³⁴ İslamoğlu, Mustafa, a. g. e., s. 545.

³⁵ Yazır, Elmalılı Hamdi, c. V, s. 3193-3194.

³⁶ Orum, Fatih, bu ayetleri “Namazı, güneşin batı tarafına yönelmesinden gecenin kararmasına kadar, bir de fecrin (ışıklarının) toplandığı sırada kıl. Fecrin (ışıklarının)

Vermiş olduğumuz bu mealde “yoğun” kelimesinin karşılığı “kur’an”; “sabah kızılığı” kelimesinin karşılığı da “fecdır”³⁷. Bundan sonra “kur’ane’l-fecdı” hasım tesbit edebileceğimiz meselesi gündeme gelmektedir. Bu da “*إِنَّ قُرْءَانَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا*”-Kur’an’el-fecdı meşhûddur” ifadesi ile açıklanmıştır. Meşhud kelimesi, Türkçe’de kullandığımız “şâhid olmak” kelimesi ile aynı kökten olup “şâhid olunmuş” anlamındadır. Şâhid olabilmek için gözle görmek gerekir. Bu kısmın “Sabah kızılığı gözle görülür” diye tercüme edilmesinin sebebi budur.

Bu açıklamaların ardından Yusuf suresi, 2. ve 3. ayetlerindeki kullanıma geçebiliriz. Burada da DİB Meali’ni örnek olarak almak istiyoruz. Bu mealde söz konusu ayetler, şu şekilde tercüme edilmiştir.

1. *Elif Lâm Râ. Bunlar, apaçık Kitab’ın ayetleridir.*

2. *Biz onu, akal erdiresiniz diye Arapça bir Kur’an olarak indirdik.*

3. *Sana bu Kur’an’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz.*

Hâlbuki daha önce sen bunlardan habersiz idin.

4. *Hani Yûsuf, babasına “Babacığım! Gerçekten ben (rüyada) on bir yıldız, güneşi ve ayı gördüm. Gördüm ki onlar bana boyun eğiyorlardı” demişti*³⁸.

Bu mealde göre ilk ayette geçen “Kitab” kelimesinin baş harfinin büyük ve sonundaki “ın” ekinin de ayrılmış olmasına dayanarak “özel isim” olduğunu söyleyebiliriz. 2. ayetteki “Kur’an” kelimesi için de baş harfinin büyük olmasından dolayı “özel isim” tabirini kullanabiliriz. 2. ayetteki “Kur’an” kelimesi de baş harfi büyük yazıldığına göre özel isim olmalıdır. Hâlbuki burada geçen “قرآنا -KuR’anen” kelimesi elif-lâmsızdır ve özel isim olamaz. Bu ayet, “Biz onu” diye başladığına göre “onu” kelimesi kendinden önce gelen bir ismi temsil ediyor demektir, bu da “KiTaB”dır. Hemen peşinden gelen “قرآنا عربيًا -kur’anen Arabiyyen” kelimeleri, “onu”

toplanması gözle görülür.” şeklinde tercüme ederek bizim verdiğimiz anlama yakın bir mânâ verir. Bkz. Orum, Fatih, Kur’an ve Sünnet Temelinde Kur’ân’ı Anlama Usûlü, Stüleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul-2013, s. 125.

³⁷“Kur’ane’l-fecdı” ifadesinde geçen “kur’an” kelimesinin anlamlarından birinin “toplamak ve yığmak” olduğunu söylemiştik. “Fecdı” kelimesinin anlamlarından biri de sabahleyin güneş doğmadan önce doğu ufku boyunca oluşan kızılıktır. Bundan dolayı “kur’ane’l-fecdı” ifadesini “sabah kızılığı yoğunlaştığı vakit” diye tercüme ettik. “Fecdı” kelimesi ile ilgili ayrıntılar için bkz. Rağıb el-İsfehani, “فجر”, Mütfredât Kur’an Kavramları Sözlüğü, Çeviren ve Notlandıran: Türker, Yusuf Pınar Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul-2010; Lane, Edward William, “فجر”, Arabic-English Lexicon, Part 6 فـجـغ, Beyrut-1968, 2341.

³⁸ Yusuf Sûresi, 1-4. ayetlerinin metni şöyledir: الرَّسُولُ يَا أَيُّهَا الْمَرْءُ الْكَافِرُ (1) إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ (2) تَحْنُ نَفْسُ عَزِيزٍ أَحْسَنَ الْقُصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَٰذَا الْقُرْءَانَ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الْعَالَمِينَ (3) إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَأَيْتُهُمْ لِي سَاجِدِينَ (4)

zamirini açıklayıcı konumdadır. Buna göre “KiTaB”, “kur’an olarak” ve “Arapça olarak” indirilmiştir. Meale baktığımız zaman ise “KiTaB” ile “KuR’an” kelimelerinin aynı anlamda kullanıldığını söylemek mümkündür.

3. ayetteki “Sana bu Kur’an’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz” şeklindeki tercüme ise, iki problemi beraberinde getirmektedir. Birincisi, indirilenin “Kitab” mı yoksa “Kur’an” mı olduğudur. Zira ifadeye çalıştığımız gibi yukarıdaki mealde bu iki kelime aynı anlamda kullanılmışlar gibi durmaktadır. İkincisi de “Sana bu Kur’an’ı vahyetmekle kıssaların en güzelini anlatıyoruz” kısmındaki “Kur’an”la Hz. Muhammed’e indirilmesi tamamlanmış, Fatiha’dan Nas suresine kadar elimizdeki mevcut kitap kastedilmişse o zaman bu Kur’an’ın tamamının kıssalardan olması icabeder. Biz, hepimiz biliyoruz ki bu böyle değildir. Tercüme, 1. ayetin dipnotunda verilen “*Elif, Lâm, Râ. Bunlar, açıklayıcı Kitab’ın âyetleridir*” ifadeleri ile başlansaydı muhtemelen âyetler arasındaki bütünlük yakalanabilecekti. O zaman belki de “Hani”³⁹ diye başlayan dördüncü âyetle önceki âyetlerin bağlantısı kopmamış olacaktı.

2. ayette “kur’an” kelimesinin elif-lamsız olarak “kur’an” şeklinde gelmesi ve üçüncü ayette ise elif-lamlı olarak “el-kur’an” şeklinde gelmesi mânânın tayini açısından son derece mühimdir. Şayet bu iki “kur’an” elimizde bulunan, ne olduğu belli, vahyi tamamlanmış “Kur’an” adlı kitabı anlatmak için kullanılmış olsaydı herhalde biri nekre (belirsiz) biri de ma’rife (belirli) olarak gelmezdi. Ne var ki Kur’an meali yazarken ya da Kur’an tefsiri yaparken, Cebrail ile Hz. Muhammed arasında geçen sahnenin “Oku”, “Ben okuma bilmem” kısmını baz alarak hareket edersek bu basit kuralı bile atlamak zorunda kalır her iki “KuR’an”ı da “Fatiha suresi ile başlayıp Nas suresi ile hitama eren kitabın adı” olarak ele almaktan kendimizi kurtaramayız.

³⁹ “Hani” kelimesinden bahsetmişken, hem geçmişin bizde bıraktığı tesir hem de “hani” kelimesinin anlamı ile ilgili bir örnek vermek istiyoruz. Mânâ konusunda hassas olan ve bu konuda çalışmalar yapmış bulunan İsmail Yakıt dahi Bakara suresi, 30. ayeti ile Sa’d suresi, 71. ayetini tercüme ederken her iki ayetin de başındaki - Sa’d suresinde -sız olarak - “ - *وإذ قال ربك للملائكة . . .* -Rabbim meleklere ‘...’ dediği vakti” kısmını “Hani Rabb’in meleklere: .” diye tercüme etmiştir. Bkz. Yakıt, İsmail, Kur’an’ı Anlamak, Ötügen Neşriyat, İstanbul-2005.s.68-69. “Hani” kelimesi, bu tür yerlerde bilinen bir hususu vurgulamak için kullanılır. Bunu Türkçe konuşan herkes mutlaka biliyordur. Kur’an’ın muhatapları, Rabbimiz meleklere bir söz söylerken yanında bulunmuyorlardı. Binaen aleyh, bu konuşmadan da haberlerinin olması mümkün değildir. Bu bakımdan bu tür yerlerde “hani” kullanılması uygun düşmez. İsmail Yakıt üstelik bu tercüme hatasını Kur’an’ı nasıl anlayacağımıza dair örnek verirken yapmıştır. Bunun sebebi; cümle başlarındaki *hâ* kelimesi, yıllardır Türkçe’ye hep “hani” diye tercüme edildiği için gayri ihtiyari bu hata tekrar edilmiş olmakla izah edilebilir.

3. ayetteki “bu kur’anla sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz” ifadesinden sonra gelen Yusuf aleyhisselam ile ilgili anlatılanlar, “kur’an” kelimesinin ayet kümesi olduğunu hiç tereddüde mahal bırakmadan göstermektedir. Buna göre ikinci ayetteki “kur’an”, 1. ayetteki kelime grubunun nasıl gönderildiğini anlatmaktadır. Daha açık ifade edecek olursak; “Açıklayıcı Kitab’ın ayetleri”, “kur’an olarak” indirilmişlerdir. Kur’an-ı Kerim’de bulunan açıklayıcı kitapların hepsi henüz indirilmediği ve tabiatı ile vahyin muhatapları tarafından bilinmediği için de nekre olarak gelmiştir. 3. ayetteki “kur’an” ise anlatılmakta olan kıssa grubunu gösterdiği için “el-kur’an” şeklinde ma’rife olarak gelmiştir. 4. ayette de zaten yukarıda da dediğimiz gibi Yusuf aleyhisselam ile ilgili kıssa anlatılmaya başlanmıştır. Bu söylediklerimizin ışığında söz konusu ayetlere şöyle anlam vermemiz mümkündür.

“Elif lâm râ. Bunlar, Açıklayan Kitab’ın ayetleridir(1) . Belki akıllı olursunuz diye onu bir grup olarak Arapça indirdik(2) . Sana anlatmakta olduğumuz kıssaların en güzelini bu kümeyle şimdi sana anlatıyoruz ki sen daha önce bundan haberdar değildin(3) . Bir vakit Yusuf, babasına ‘Ey Babacığım! Ben, on bir yıldız, güneş ve ayı gördüm. Onları bana secde ederlerken gördüm. ’ demişti. (4) ”

Bu anlamı verebilmek için sadece “kur’an” kelimesinin Kur’an’da ne anlama geldiğini bilmek yetmemektedir. Bir de “KiTaB” kelimesinin Kur’an’da ne anlama geldiğini bilmek gerekecektir. Kur’an’da “kitab”, bölüm⁴⁰, kayıt altına alma⁴¹, bilgi bankası⁴², kanun⁴³ gibi anlamlara gelmekle

⁴⁰ Bakara Sûresi, 1. ayetinde geçen “ذٰلِكَ الْكِتَابُ -bu kitab” ifadesindeki, kitab, “لِّتَمْتَعِيْنَ - muttakiler için” ifadesiyle muttakilere tahsis edildiği için “bölüm, kısım” anlamındadır. Buna göre ayetin tamamına (ذٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيْهِ هٰذَا لَتَمْتَعِيْنَ) “Bu bölümde muttakilerle ilgili hiçbir şek-şüphe olmayan, yegâne yol haritası bulunmaktadır.” anlamı verilebilir.

⁴¹ Hicr Sûresi, 4. ayetinin “وَلَهَا كِتَابٌ مَّخْطُومٌ-Onunla ilgili tesbit edilerek yapılmış bir kayıt var” kısmında “kayıt altına alma” anlamında kullanılmıştır.

⁴² Tevbe Sûresi, 36. ayetinde geçen “فِي كِتَابِ اللّٰهِ-Allah’ın kitabında” ifadesi bu anlamdadır.

⁴³ Tesbitlerimize göre “kitab” kavramı en çok “kanun” anlamında kullanılmıştır. Bakara suresi, 79. ayetinde geçen “يَتَّبِعُونَ الْكِتَابَ” ifadesi, kendi yol haritalarını kendilerinin belirlediğinden bahsetmektedir. Burada olduğu gibi “KiTaB” kelimesinin kök kelimesi olan “KeTeBe” fiilinin anlamları arasında “yol haritası belirlemek, kanun koymak, karar almak” anlamı da bulunmaktadır. “Ketebe”nin muştakı olan “kitab” kelimesi de bu ayette “yol haritası, kanun, alınan karar” olmaktadır. Buna göre bu iki kelimeyi “kanun çıkarıyorlar, yol haritası belirliyorlar” olarak tercümeye edebiliriz. Kitab, verilmiş sözleri de ihtiva eder. Enfal suresi, 68. ayetinde “لَوْ لَا كِتَابٌ مِّنَ اللّٰهِ سَيَقَ -Allah tarafından önceden verilmiş bir söz olmasaydı” denilerek “söz verme” anlamında kullanılmıştır.

birlikte hem muhkem⁴⁴ hem müteşabih⁴⁵ hem de Kur'an'ın tamamına "kitab" dendiğini görmekteyiz⁴⁶. Bu anlamlara nasıl ulaştığımız meselesine gelince; Allah, insanların kelimelerle en azından anlam bazında mutlaka oynayacaklarını ön gördüğü için bunun tedbirini almış bulunmaktadır⁴⁷. Eğer Kur'an'ı kendi usûlüne göre dikkatle inceleyecek olursak bir sözlük misali anahtar kavramların anlamına da ulaşmamız mümkündür. Buna hep "eğriyi doğruyu ayıran" türünden anlamlar verilen "Furkan" kelimesini örnek olarak verebiliriz. Furkan suresi ilk ayetinde " تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا -*Yüceler yücesi, bütünü insan topluluklarına uyarı olması için kuluna Furkan'ı indirdir.*" buyurulmuştur. İşte bu ayette bize Kur'an dilinde Furkan'ın ne anlama geldiği anlatılmaktadır. İndiriliş sebebine bakınca bunu görebiliyoruz. Furkan'ın indirilme sebebi, "uyarı" olduğuna göre Kur'an'da uyarı ile ilgili ayetlerin hepsi Furkan olmaktadır. Bu tesbiti yapamazsak Bakara suresi, 185. ayetinin " شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ وَالْفُرْقَانِ " kısmını anlamamız da tercüme edebilmemiz de zor olur. Nitekim hep örnek olarak aldığımız DİB Meali'nde bu ayete şu şekilde mânâ verilir.

"(O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmamın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır."

Bu mealde "el-furqan-el-furqan" kelimesi Türkçe'ye, "hak ile batılı birbirinden ayırmamın" denilerek tercüme edilmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz usûlü kullanarak bu kısmı tercüme ettiğimiz zaman arada çok büyük bir fark olduğu görülecektir.

"İnsanlara yol gösteren (hüden) ve yolu gösteren işaretlerin (el-hüda) bir kısmının ve yoldan çıkmakla ilgili uyarıların (el-furkan) bir kısmının ayrıntılarını veren ayetler kümesi (el-kur'an) Ramazan ayında indirilmiştir."

Furkan suresinin 1. ayetinden "Furkan"ın ne mânâyâ geldiğini çıkartmış olduğumuz gibi bu ayetle birlikte Bakara suresi, 185. ayetinden "عالمين-âlemîn" kelimesinin "insan topluluğu" anlamına geldiğini de çıkartabiliriz. Bunu her iki ayette kullanılan "furkan" kelimesine dayanarak

⁴⁴ Fussilet Sûresi 3. ayetinde (كِتَابٌ فَصَّلْتَ آيَاتِهِ فَرَأَانَا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ - Kitab, ayetlerini dikkate alacak toplum için kümeler halinde Arapça olarak açıklanmıştır) muhkem ayetlerin tamamı için kullanılmıştır.

⁴⁵ Yusuf Sûresi, 1. ayetinde müteşabih ayetler için kullanılmıştır.

⁴⁶ Hud Sûresi, 1. Ayetinde (الرَّ كِتَابٌ أَحْكَمْتُ آيَاتِهِ ثُمَّ فَصَّلْتُ مِن لَّدُنِّ حَكِيمٍ خَبِيرٍ) -Elif-lâm-râ. Bir kitap ki ayetleri hâkim ve habir olan tarafından muhkem kılınmış ve de detayları verilmiştir. Kur'an'ın tamamı için kullanılmıştır.

⁴⁷ Hicr Sûresi,9. ayeti (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ -Zikri biz indirdik ve onu biz koruyacağız.) bu hususa işaret etmektedir.

yapabilmekteyiz. İlk ayette “Furkan”, “âlemler” için kullanılmışken ikinci ayette “insanlar” için kullanılmıştır. İkisi bir araya gelince “âlemlerin insanlar olduğu” ortaya çıkmaktadır. Ku’ran ayetlerine bu türden anlamlar verebilmemiz kanaatimizce Kur’an’ı anlamada Kur’an’da bahsedilen usûl kullanıldığı zaman mümkün olacaktır⁴⁸.

Kıyamet suresinin 16-19. ayetlerini incelerken “kur’an” kelimesinin Kur’an’da “grup, küme” anlamına geldiğinden, kişinin mânâyâ müdahil olamayacağından, herhangi bir meselede bizim bizatihi kendimizin kanun koyamayacağından, kanunu ancak Allah’ın koyacağından ve kulun da ilgili ayetlerin hepsini bir arada değerlendirerek bu kanunları anlayıp kavradıktan sonra buna göre hareket etmesi gerektiğinden bahsetmiştik. Bu kanunlar, Kur’an’ı anlamak için de geçerlidir. Buna bir isim vermek gerekirse kanaatimizce en uygun isim, “Kur’an’ı Anlamada Kur’anî Usûl” olacaktır. Hud suresinin yukarıda bahsi geçen 1. ayeti ve onu müteakip Al-i İmran suresi, 7. ayetinin ilgili kısmını ele aldığımız zaman söylediklerimiz daha da anlam kazanacaktır. Bunu yaparken bir yandan da “Kur’an’ı Anlamada Kur’anî Usûl”e temas etmiş olacağız.

الر كِتَابٍ أَحْكَمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فَصَّلَتْ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ

“Elif-lâm-râ. Bir kitap ki ayetleri hâkim ve habir olan tarafından muhkem kılınmış ve de detayları verilmiştir.” (Hud, 1)

Bu ayette Allah, “bir kitap”tan söz etmekte ve onun ayetlerinin kendisi tarafından “muhkem” ve “ayrıntılı kıldığını” söylemektedir. Burada tam açık olmasa da kitabın iki parçadan müteşekkil olduğundan bahsedilmektedir. Al-i İmran suresi, 7. ayet burada söylenenleri daha bir açık hale getirmektedir.

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخْرُ مُتَشَابِهَاتٌ

“Kitab’ı sana indiren odur. Onun ayetlerinin bir kısmı muhkemler ki bunlar, Kitab’ın nüvesidir; kalanlar da benzeşlerdir.”

Tıpkı Allah’ın Kıyamet suresi, 19. ayetinde “Onu detaylandıracağız da” dediği gibi bu ayet, hem Kıyamet, 19. hem de Hud suresi, 1. ayetini detaylandırmaktadır. Önceki ayette (Hud, 1) elif-lamsız (كتاب-kitab) olarak

⁴⁸ Bu bahsettiğimiz husus, geleneğe var olan “Kur’an’ın Kur’an’la Tefsiri” anlayışı ile karıştırılmamalıdır. Bu insanlar, tarafından teşkil edilmiş bir usûldür. Kur’an’daki usûl ise her ne kadar uygulamasını insanlar yapacak olsa da bizatihi Allah tarafından Kur’an’a konmuş olan usûldür. Bilebildiğimiz kadarıyla Kur’an’ı anlamada Kur’an’da bir usûl olduğundan ilk defa Abdulaziz Bayındır bahsetmiştir. (Bu konuda bkz. Bayındır, Abdulaziz, Kur’an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul-2011, s.311-339). Daha sonra Orum, Fatih yukarıda bahsi geçen eserinde (Orum, s. 295-319) bu konuyu işlemiştir.

ifade edilen “kitab”, sonraki ayette (Al-i İmran,7) elif-lamlı (الكتاب-el-kitab) olarak verilmiştir. Zira önce bilinmeyen kitaptan bahsedilmiş; artık kitab’ın ne olduğu anlaşılınca da elif-lam getirilmiştir⁴⁹. Ancak her iki halde de “KiTaB”, Kur’an’ın bütünü için kullanılmıştır. “Kur’an’ın tamamı için kullanılmışsa bilinmemesinin sebebi nedir?” diye soracak olursak bu bilinmezlik vahye muhatap olanlar açısındandır. Yukarıda da dediğimiz gibi henüz vahiy tamamlanmamıştır. Neticede Kitab’ın ikiye ayrıldığı, bunlardan bir grubunun muhkem olduğu ve bunların Kitab’ın nüvesini teşkil ettiği, kalanların da bunlarla benzeşen ayetler olduğu açık bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre “Kitab”, “muhkem” ve “müteşabih” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kitab’ın özünü teşkil eden ayetler (ümmü’l-kitab) muhkem olarak adlandırılır. Müteşabihler de muhkemle benzeşen ayetler olup muhkemleri açıklayan, detaylarını veren ayetlerdir. Fussilet suresi, 3. ve 4. ayetlerinde muhkem ayetlerin kümeler halinde Arapça olarak aklını kullanacaklar için bir müjde ve bir ikaz olarak açıklandığı ifadesi vardır⁵⁰. Burada olduğu gibi bütünün parçaları bir araya getirildikten sonra Kur’an, net olarak anlaşılacaktır. Kur’an ayetlerini ve buna bağlı olarak da Kur’an’da bahsedilen konu ya da konuları anlamak için yukarıda bahsettiğimiz Kur’anî usûlün bilinmesi gerekmektedir.

Yukarıda Yusuf suresinin ilk ayetine “*Elif lâm râ. Bunlar, Açıklayan Kitab’ın ayetleridir.*” diye mânâ vermeyiz bu söylediklerimiz yüzündendir. İlginçtir, “الكتاب المبين-Açıklayan Kitab” ifadesi, Al-i İmran ve Hud suresinin ilgili ayetlerinde ifade edilmeden önce bu mânâda (Maide,15;En’am,59; Yunus,61) hiç kullanılmamışken bundan sonra da ilk defa mealini verdiğimiz Yusuf suresinin 1. ayetinde kullanılmaktadır. Hud, 6. ayetindeki kullanım da “Maide,15”, “En’am, 59” ve “Yunus,61”de olduğu gibi bu mânâda değildir.

⁴⁹Burada bir husus dikkatimizi çekmektedir. Kur’an sırasına göre Al-i İmran suresi, Hud suresinden daha önce gelmektedir. Ancak Hud suresi,1.ayetinin önce Al-i İmran suresi, 7. ayetinin daha sonra ele alınması gerektiği de açıktır.

⁵⁰Fussilet Sûresi, 3. ve 4. ayetlerinin aslı şöyledir: “*كِتَابٌ مُّمْتَسِتٌ آيَاتُهُ فَرَأْنَا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (3) بَشِيرًا (4) وَنَذِيرًا فَأَعْرَضَ أَقْفَرُهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ (4)*” Kitab, ayetlerini dikkate alacak toplum için kümeler halinde Arapça olarak açıklanmıştır(3) ki bu, müjde ve ikaz olsun diyedir. Fakat çoğu yüz çevirdi. Onlar, hiç kulak asmayanlardır(4).” Burada “kitab” “Kur’an”ın iki ana bölümünden biri olan “Ümmü’l-Kitab” anlamında olup “muhkem ayetleri” ihtiva etmektedir. Henüz “Ümmü’l-Kitab”ın ne olduğu bilinmediği için de “nekre” olarak kullanılmıştır.

C. Ikra' Kelimesine Oku Anlamı Vermenin Doğurduğu Sonuç

Öyle görülüyor ki Cebrail ile Rasûlullah'ın ilk buluşması ile ilgili rivayetler, İslam dünyasında tamiri zor bir tahribata yol açmıştır. “Kur'an'ın gönderiliş gayesinin anlamak ve hayata uygulamak olduğu” ana ilkesi, tamamen terk edilmiş gibidir. Terk edilmemiş olsa bile yapılan mânâ tahrifatı sonucu Müslümanların hayatından fiilen kalkmıştır. Müslümanlar, Cebrail'in “OKU” diye vahyi başlattığı varsayımından hareketle “Nasıl olsa Allah'ın ilk emri oku. Ben de Kur'an'ı okusam yeter.” diyerek onu anlayıp hayata geçirmek yerine gerek yaşayanlar gerekse ölümler için yapılan törenlerde terennüm edilen bir kitap haline getirmişlerdir. Allah'ın kitabı değerli,daha değerli,çok değerli gibi bir takım ayrımlara tabi tutulmuş; çok değerli kabul edilen sure ve ayetler⁵¹, bilhassa ölen kimseler ve hastalar için tahsis edilmiştir. Başta Fatiha⁵² ve Yasin olmak üzere bazı çok değerli sureler, ölümlere tahsis edilirken bilhassa İhlas suresi ile “Ayete'l-Kürsi” olarak şöhret bulmuş,Bakara suresi, 255. ayeti gibi bazı çok değerli olanları⁵³ da “bedenî hastalıkların iyileştirilmesi” için ilaç niyetine kullanılmaktadır. Bu listeyi daha fazla uzatmayı uygun bulmuyoruz. Ancak bir hususu ifade etmeden de geçmek istemiyoruz. İçinde “kitabın yaşayanlar için indirildiği” ve “söylenen sözün kâfirleri (görmezlikten gelenleri) de bağladığı” ifadelerini barındıran Yasin suresinin bilhassa ölümlere okunması manidardır⁵⁴.

Kur'an'ın mânâ tahrifatını gerçekleştirmede en önemli rol, kanaatimizce okumakla doğrudan ilişkili olan Kur'an'a hareke konulması olmuştur.⁵⁵ Şayet hareke konmamış olsaydı ona yönelen insanlar, onu okuyabilmek için onu anlamak zorunda kalacaklar ve ister istemez mânâyâ yöneleceklerdi. Başka bir ifadeyle ya anlayarak okuyacaklar ya da anlamak için okuyacaklardı. Bütün bunlara baktığımız zaman birileri, bir yerlerde, bir plan ve program dâhilinde hareket etmiş gibi gözüküyor.İşi şansa bırakmamak için olsa gerek hiç alakası olmamasına rağmen Vakıa suresinde geçen “ *لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ* -Ona temiz olmayanlardan başkası dokunamaz

⁵¹ Surelerin faziletleri ile ilgili bkz. Buhârî, VI, s. 103-105.

⁵² En bütütlük (A'zam) Süre olarak Fatiha Süresi kabul edilir. Bkz. Buhârî, V, s. 146.

⁵³ En büyük (a'zam)ayet olarak Bakara Süresi,255. ayeti kabul edilir.Bkz. İbn Kesir,I,s. 304.

⁵⁴ Yasin suresinin söz konusu ayetleri şöyledir: “ *وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ(69) لِيُنذِرَ مَنِ كَانَ حَيًّا وَيَحِقُّ الْقَوْلَ عَلَى الْكَافِرِينَ (70)* Biz ona ahenkli ama içi boş sözler öğretmedik.Zaten onun özü, böyle değildir.O, tamamen fitrat bilgisi ile ilgilidir ve açıklayan ayetler kitmesindedir.(69).Bunun böyle olması yaşayanları uyarması ve bu söylenenlerin görmezlikten gelenleri de bağlaması sebebiyledir.”

⁵⁵Kur'an'ın harekelenmesi ile ilgili olarak bkz. Cerrahoğlu, s. 88-95.

(Vakıa,79)⁵⁶ ifadeleri dâhil “şimdiye kadar âlimler, zaten her konuyu en ince ayrıntısına kadar incelemişler; biz, yeni bir şey ortaya koyacak değiliz” sözüne varıncaya kadar her vasıta kullanılarak Kur’an’la insanların temasını kesmek için ne lazımsa yapılmıştır. Bu konuda zirve nokta ise onca ayete rağmen “bizim onu anlayamayacağımız” iddiasıdır.

Bizim yaptığımız tesbitlere göre “اَفْرَأُ -KaRa’e” kelimesi, müştaklarıyla birlikte Kur’an’da 79 ayette 88 defa geçmektedir. Kur’an ayetlerinin sırası göz önünde tutulunca ilk geçtiği yer Bakara suresi, 185. ayeti olup “كُرْآنُ -kur’ân” vezindedir. Bundan başka Kur’an’da ilk geçtiği yere göre şu sırayla “كُرُوْا -kuru”, “كُرِيَ -kuru’e”, “يَكْرَأُونَ - yakra’üne”, “كِرَاتٌ -kara’ta”, “تَكْرَأُوا -nakra’û”, “تَكْرَأُ -takra’u”, “كِرَاءٌ -kara’e”, “اِكْرَأُوا -ıkra’û”, “كِرَاءَةٌ -kara’nâ”, “تَكْرِيءٌ -nukri’u” vezinlerinde kullanılmaktadır. Şayet bu kullanımlara doğru anlamlar veremezsek Kur’an’ın anahtar kelimelerinden birini kaybedeceğimiz muhakkaktır. Bu da Kur’an’ı ciddi mânâda anlaşılmasız kılacaktır. Kur’an’ı doğru anlamazsak ne Kur’an menşeli “İslam dinini” anlayabiliriz ne de “İslamî ilimler” dediğimiz ilim dalları ile Kur’an arasında bir irtibat kurabiliriz. Bunun sonucunda da ister istemez “İslam Medeniyeti, hangi temeller üzerinde kuruldu?” sorusu gündeme gelecektir.

SONUÇ

Cebrail ile Hz. Muhammed’in ilk karşılaşması ile ilgili anlatılanlardan hareket ederek yapmış olduğumuz bu değerlendirmede kendi insiyatifimizi hiç dikkate almadan sadece geçmişi baz alarak hayatımızı idame ettirmeye kalkmanın muhtemel sonuçları anlatılmaya çalışılmıştır. Buna göre geçmişe bakarken çok dikkatli olmamız gerekmektedir. Ancak geçmişe nasıl bakarsak bakalım, insan, geçmişi ile vardır ve geçmişi söküp atması da mümkün değildir. Esasen bu makale de geçmişi hayatımızdan tamamen söküp atmak için kaleme alınmış olmayıp ondan bize kalan mirası bir hekim hassasiyeti ile inceleyip varsa işleyişteki ahengi bozan yerleri teşhis ederek iyileştirmek, gerekirse neşter vurup tamamen koparıp atmak kastiyle yazılmıştır. Ancak bunu yapmak için emin bir rehber ihtiyacımız vardır. O da Kur’an’dır. Kur’an’ın rehberliği, Kur’an’ı, Kur’an’da ifade edilen anlama metoduna uygun olarak anladığımız ve anladıklarımızı da hayata geçirebildiğimiz müddetçe mümkün olacaktır.

⁵⁶ Bkz. Vakıa, 56/75-81.

KAYNAKÇA

ATEŞ, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Kılıç Kitabevi, Ankara-Trz.

AYAN, Abdullah–Komisyon.

BAYINDIR, Abdulaziz, *Kur'an Işığında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul-2011.

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhâri*, Pamuk Yayınları, İstanbul-Trz.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsîr Usûlü*, TDV Yayınları, 4. Baskı, Ankara-1983.

EBU'L-HÜSEYİN Ahmed b. Fâris b. Zekeriyya, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğat*, “قرى”, Tah: Abdusselam Muhammed Harun, yy-Trz.

ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul-1979.

EREN, Hasan-Komisyon, *Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Yeni Baskı, Ankara-1988.

İBN HİŞAM, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, Tah. Mustafa el-Seka-Komisyon.

İBN KESİR, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Çağrı Yayınları, İstanbul-1986.

İSLAMOĞLU, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an Gerekeçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul-2008.

KESKİOĞLU, Osman, *Nüzulünden Günülmütze Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, TDV Yayınları, Ankara-1987.

LANE, Edward William, *Arabic-English Lexicon*, Beyrut-1968.

MATURİDÎ, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, Tah. Mücdi Basillum, Beyrut-2005.

MUHAMMED b. İshak b. Yesar, *Siretu İbn İshak*, Tah: ve Talik: Muhammed Hamidullah, Hayra Hizmet Vakfı Yayınları, 1981.

MÜSLİM B. EL-HACCAC, *Sahihu Müslim*, Tah: Muhammed Fuad Abdalbaki, Çağrı Yayınları, İstanbul-1992.

MUSTAFA, İbrahim-Komisyon, *Mu'cemu'l-Vasit*, Çağrı Yayınları, İstanbul-1980.

ORUM, Fatih, *Kur'an ve Sünnet Temelinde Kur'ân'ı Anlama Usûlü*, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul-2013.

EL-ISFEHÂNÎ, Rağib *el-Müfredat fi Ğaribi'l-Kur'an*, Tah: Muhammed Seyyid Keylani, Daru'l-Ma'rife, Beyrut.

_____, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, Çeviren ve Notlandıran: Yusuf TÜRKER, Pınar Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul-2010.

ORUM, Fatih, *Kur'ân ve Sünnet Temelinde Kur'ân'ı Anlama Usûlü*, Süleymaniye Vakfı, İstanbul-1434/2013.

SARI, Mevlüt, *Kamusu Arabiyyi Türkiyyi el-Mevarid Arapça-Türkçe Lûgat*, İpek Yayınları, İstanbul-1982.

SUYUTÎ, *el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'an*, Kahraman Yayınları, İstanbul-1978.

TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihu'l-Rusul ve'l-Muluk*, Tah. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, Daru'l-Maarif, Mekke, 2. Baskı.

_____, *Câmiu'l-Beyan fî Te'vili'l-Kur'an*, Daru'l-Maarif, Tah: Ahmed Muhammed Şakir, Mısır-2000.

YAKIT, İsmail, *Kur'an'ı Anlamak*, Ötüken Neşriyat, İstanbul-2005.

<http://www.diyaret.gov.tr>

[tr/turkish/dy/dijital_yayin/kuran_meal/KURAN_output/web/index](http://turkish/dy/dijital_yayin/kuran_meal/KURAN_output/web/index).

http://ibrahimpacaci.com/index.php?option=com_content&view=article&id=78:meal&Itemid=19.

